

“ภูมิปัญญาการทำผ้าฝ้ายย้อมครามที่ยังคงลวดลาย
เอกลักษณ์บนพื้นผ้าที่สะท้อนประเพณี วัฒนธรรมอันดีงาม
ของชนเผ่าไทโย้ย ”

“ลายฮังต่อ”

ผ้าย้อมคราม

นางทองสิริ ปุกแก้ว

อายุ : 62 ปี

ที่อยู่ : 233 หมู่ 3 ซอยคูสิต ถนนราษฎร์พัฒนา
ตำบลอากาศ อำเภออากาศอำนวย
จังหวัดสกลนคร 47170

โทร : 042-799-053, 086-239-3992

ภูมิปัญญาการทำผ้าฝ้ายย้อมครามที่ยังคงลวดลายเอกลักษณ์บนพื้นผ้า
สะท้อนประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามของ ชนเผ่าไทโย้ย โดยมี “คราม”
พืชต้นเล็ก ๆ ที่ขึ้นอยู่จำนวนมากในจังหวัดสกลนคร เป็นแรงบันดาลใจ
ให้มนุษย์ได้เรียนรู้และนำมาสร้างสีสันให้งดงามบนพื้นผ้าจากเส้นฝ้าย
ธรรมชาติ สีสครามที่หยดลงใต้ต้นครามต้นเล็ก ๆ เป็นสัญญาณว่าถึง
เวลาที่ต้องเก็บเกี่ยวต้นครามเพื่อสร้างคุณค่าความงามต่อไปได้แล้ว
ชนเผ่าไทโย้ย ที่อพยพมาอยู่ในจังหวัดสกลนคร สืบสมภูมิปัญญาจาก
บรรพบุรุษในการรักษาคุณค่าของครามให้คงสีสันสดใส ไม่ซีดจาง
บนพื้นผ้าฝ้ายอันอ่อนนุ่มที่มีการส่งต่อมรดกทางภูมิปัญญามาตั้งแต่
ครั้งอดีตมาจวบจนปัจจุบันนี้

“ครูทองสิริ ปุกแก้ว” ได้คลุกคลีอยู่กับการทำผ้าย้อมครามมาตั้งแต่เด็ก
เห็นคุณตาและคุณแม่ปั่นฝ้าย ทำผ้าย้อมคราม เกิดความรัก ความหลงใหล
จึงสานต่อจนสามารถทอผ้าฝ้ายย้อมครามด้วยตนเองในวัยเพียง 12 ปี
“ลายฮังต่อ” หรือ “ลายรังต่อ” เป็นลวดลายแรกที่ทอ จากโครงสร้างรังต่อ
ที่แบ่งเป็นห้องชั้น สู่แรงบันดาลใจการทอผ้าฝ้ายแรกในชีวิต โดยใช้ฝ้าย
ธรรมชาติที่ทำด้วยมือ ตั้งแต่การอ้วฝ้าย ตีฝ้าย ล้อฝ้าย กวักฝ้าย จนได้
ออกมาเป็นเส้นฝ้ายที่นุ่มนวล นำมามัดหมี่ก่อเกิดเป็นลายเอกลักษณ์ที่
สะท้อนถึงประเพณี วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ จากนั้นนำมาย้อมคราม
ด้วยกรรมวิธีดั้งเดิมแบบชาวไทโย้ย ที่คงเอกลักษณ์การรักษาสีคราม
บนเส้นฝ้ายให้ยังคงสดใส สีไม่ตก ไม่ซีด พร้อมทั้งปรับโทนสีด้วยการ
ย้อมได้ทั้งสีอ่อนสีเข้ม เนื้อผ้าไม่หดและนุ่มนวลน่าสัมผัส

“ลายนาคกอ”

“ลายนาคเกี้ยว”

“ลายต้นสน”

ครูทองสิริ พิธีพิถันการทำผ้าย้อมคราม ตั้งแต่การปลูกครามนอกเหนือจากการเก็บครามที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยจะเริ่มเก็บเกี่ยวต้นครามที่มีอายุ 3 เดือนขึ้นไป นำมาผ่านกรรมวิธีการเลี้ยงครามที่มีความสลับซับซ้อน ซึ่งหัวใจสำคัญอยู่ที่การก่หม้อครามใช้สูตรลับตามแบบวิถีโบราณของชนเผ่าไทโย้ย โดยนำเนื้อครามผสมน้ำกรดที่ได้จากมะเฟืองหรือมะขามเปียก ผสมกับน้ำด่างที่ทำจากต้นกล้วยตากแห้งนำมาเผาไฟทำเป็นขี้เถ้า ใส่ใบสมอใบเหมือดแฉ จากนั้นทำการ “โจกคราม” หรือ การกวนครามไปมา หลาย ๆ ครั้ง จนฟองครามนิ่งไม่ยุบตัว พักไว้ 7-10 วัน และมาสู่ขั้นตอนการทำเนื้อครามโดยการ “สวบคราม” หรือ การนำต้นครามมาพลิกไปมาในน้ำที่ผสมด้วยปูนแดง

จากนั้นเทน้ำใสออก แยกให้เหลือแต่ครามที่เป็นครีมเหลว ๆ ใส่เปลพักไว้เก็บไปเติมในหม้อครามได้นานหลายปี ก่อนย้อมคราม ครูทองสิริจะนำเส้นฝ้ายไปต้มก่อนเพื่อให้เนื้อผ้าที่ทอออกมาไม่หดตัว แล้วจึงนำมาย้อมในหม้อครามจนได้สีตามต้องการ เมื่อย้อมไป 1-2 ครั้ง ครูทองสิริจะเติมน้ำว่า 1-2 ผล พร้อมเติมเนื้อครามลงไปเพื่อกระตุ้นให้สีครามยังคงสดสวย โดยการนำเส้นฝ้ายลงย้อมนั้นจะจุ่มลงในหม้อครามและบีบเส้นฝ้ายเป็นร้อย ๆ ครั้งเพื่อให้ได้สีครามที่อึมสวย จากนั้นจึงนำฝ้ายไปตากให้แห้งแล้วนำมาล้างน้ำจนได้เป็นน้ำใสทั้งนี้เพื่อให้สีไม่ตก สุดท้ายจึงนำไปทอเป็นผืนผ้า ก่อเกิดเป็นลวดลายงดงามอันมีเอกลักษณ์ อาทิ ลายนาคเกี้ยว ลายนาคขอ ลายหอปราสาท ลายฮังต่อ ลายซิ่นคั่น เป็นต้น ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์เกิดจากการใช้จินตนาการและแรงบันดาลใจจากวัฒนธรรมความเป็นอยู่ในท้องถิ่น ผสานกับทักษะฝีมือเชิงช่างอันละเอียดอ่อน

ความสมบูรณ์แบบของ “ผ้าย้อมครามทองสิริ” ที่นอกจากผู้สวมใส่จะได้กลิ่นอายของสมุนไพรธรรมชาติอย่างครามแล้ว ยังได้สัมผัสกับเนื้อผ้าฝ้าย ที่อ่อนนุ่ม ให้ความรู้สึก “จากร้อนเป็นเย็น จากเย็นเป็นอุ่น” ใส่สบายในทุกฤดูกาล สีสนและเส้นใย คือ สิ่งที่ได้มาจากธรรมชาติทั้งสิ้น ภูมิปัญญาเหล่านี้ครูทองสิริตั้งใจจะสานต่อและมุ่งหวังให้มีการสืบทอดต่อไปไม่ให้สูญหาย จึงเปิดบ้านให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ในชื่อกลุ่ม “ศูนย์เรียนรู้กลุ่มสตรีทอผ้าชุมชน 2 ทองสิริผ้าคราม” เพื่อเผยแพร่รดกทางภูมิปัญญานี้สู่ผู้ที่สนใจทั่วไป เยาวชนและชาวบ้านในชุมชน ได้เข้ามาเรียนรู้ยังผลให้ผ้าย้อมครามได้อวดโฉมความงามตามแบบฉบับหัตถศิลป์ไทย ให้ทุกคนได้ชื่นชม

“ถ้าเราไม่ทำไม่สานต่อ แล้วใครจะทำต่อจากเรา”